

Nr 409.

Av herr **Spångberg m. fl.**, *angående den ärftliga konungamaktens avskaffande och införande av republik.*

Konungamaktens avskaffande och dess ersättande med en republikansk regeringsform har sedan många år stått som ett ur principiella synpunkter berättigat krav. Utvecklingen har även gått i den riktningen, att monarkien alltmer övergivits, och för närvarande har över hälften av jordens suveräna stater republikansk styrelseform. Konungamakten har väl under ett tidigare skede haft sitt historiska berättigande men måste i vår tid anses såsom antikverad och fullständigt stridande mot samtidens uppfattning om hur en styrelse bör ordnas. Dess oförenlighet med demokrati och folkmakt framträder tydligt för alla.

I allmänhet torde den uppfattningen göra sig gällande — även om det kapitalistiska samhällets klassförhållanden omöjliggör dess praktiska tillämpning — att det är naturligast och riktigast, att till innehavare av viktigare poster eller uppdrag utses den eller de, som kunna anses bäst lämpade för uppdraget ifråga. Ingen torde offentligt våga hävda den principen, att ett ämbete eller förtroendeuppdrag skall gå i arv från föräldrar till barn. En sådan arvsrätt kan i varje fall ej tillämpas, då uppdraget ifråga kräver vissa kvalifikationer. Den ärftliga konungamakten måste verka förnedrande, då den för dess utövare ej kräver andra villkor än att stå i ett visst officiellt släktförhållande till en person, som kanske för århundraden tillbaka ansågs lämpad för ifrågavarande befattning. En sådan styrelseform kan förutbestämma fullständigt undermåliga personer, sinnesslöa och dårar till den främst ansedda posten i ett lands styrelse.

Under tider, då en konung haft någon krävande uppgift att fylla och det sålunda ställts anspråk på hans duglighet, har det även visat sig, att konungamakten endast kunnat vara ärftlig till en tid, varefter successionsordningen måst brytas. För Sveriges vidkommande framträdde denna nödvändighetsåtgärd från början. Den ärftliga konungamakten infördes av Gustav Vasa, men redan den förste tronföljaren, Erik XIV, kunde på grund av sinnessjukdom ej behålla sin ställning utan blev avsatt och avrättad. Hans son, bröstarvingen Gustav, blev fräntagen sin rätt till kronan och dog i landsflykt. Sidoarvingen Johan III blev konung. Men hans ene son, bröstarvingen Sigismund, blev avsatt och hans andre son, Johan av Östergötland, tvingades tvenne gånger avsäga sig kronan, först till förmån för farbrodern Carl IX, sedan för kusinen Gustav II Adolf. Kristina ärvde men avsåde sig kronan och därmed utplåna-

des Vasaätten från regentlängden. Successionsordningen kvarstod dock alltjämt på papperet, trots att valprincipen även i fortsättningen måste tillgripas. Det senaste avbrytandet av successionsordningen skedde som bekant vid Bernadotteska ättens tillkomst.

Under den Bernadotteska perioden har man så småningom med monarkens tysta medgivande och utan att författningen ändrats börjat försöka tillämpa ett parlamentariskt styrelseskick, där konungen låtit sitt inflytande minskas. Det kan sålunda synas som om hans ställning i vissa fall sjunkit ned till dekorationsfigurens, men han har dock i andra fall en ställning och befogenhet, som gör det möjligt för honom att använda sig av en personlig maktutövning, som kan medföra ödesdigra följder. Ansatser till en dylik maktutövning saknas ej under senare åren, då konungen eller drottningen under högerns ledning uppträtt såsom förespråkare för kapitalistiska intressen, t. o. m. mot av regering och riksdag fattade beslut. Det är för övrigt ganska tydligt, att en monark vid kritiska perioder under en järnhård kapitalistisk ledning kan spela en mycket ödesdig roll. Man måste nämligen utgå från det självklara faktum, att monarken på grund av naturliga förhållanden alltid blir ett redskap i storkapitalisternas, den härskande klassens och byråkratins händer. "Kungen mot folket" och "herremakt mot folkmak" äro tvenne slagord, som förr ofta användes i de politiska diskussionerna, då det gällt att bevisa, hur kungen alltid stått på storkapitalets sida mot folket.

Även på folkets åskådning har konungens inflytande ofta en skadlig inverkan. Alltid finnes det, särskilt bland de s. k. högre klasserna, åtskilliga kortsynta personer, som betrakta och se upp till kungarna, som om dessa vore högre väsen och på något mystiskt sätt erhållit sin regeringsmyndighet av en högre makt och ej av folket. Uttrycket "med guds nåde" och "i nåder" etc. äro ju betecknande härför. Och dock torde ingen upplyst människa kunna numera bestrida, att monarkernas rätt att existera och utöva en myndighet måste härledas från och är beroende av folkens vilja och medgivande. Det är uteslutande rena bedrägeriet, när man söker inbilla folken, att kungarna hava fått sin makt av guds nåd, och det måste fastslås som en naturlig rätt för folken att, när de så önska och behovet kräver det, återkalla den till monarken givna fullmakten att vara förste statsämbetsmannen i landet.

Ovännämnda villfarelse i fråga om monarkens ställning och rättsbefogenhet har emellertid medfört svårartade följder och särskilt hos överklassen orsakat en felvärdering av de breda lagrens betydelse för samhället och de enskilda individernas människovärde. Det behöver blott erinras om, huru personer, som haft beröring med eller stå kungahuset nära, betrakta sig som något mer än andra och med förakt och översitteri se ned på det arbetande enkla folket.

Byråkratien inom såväl den civila som militära ämbets- och tjänstemannaklassen kan också till stor del härledas ur det monarkistiska styrelseskicket. Ämbetsmannen, som genom kunglig fullmakt "i nåder" utnämns och förordnats till sitt ämbete, betraktar, som man ofta får erfara, kungen som sin uppdrags-

givare och sitt ämbete som en gåva av honom (se uttrycket "bortgiva" i 33 § regeringsformen). Det är t. ex. inte alls ovanligt, att man i ansökningen från ämbetsmän ännu kan finna uttryck sådana som "det mig i nåder anförtrodda ämbetet", och det är ju allmänt bekant, huru nytänmda ämbetsmän springa i slottstrapporna och tacka kungen för sin utnämning. Genom denna vanföreställning, att ett statsämbete är en gåva av kungen i stället för ett uppdrag av staten, bortskymmes oftast hos ämbetsmannen den sanna uppfattningen, att de äro folkets tjänare. Envar, som haft något med byråkratien att göra, har säkerligen fått erfara, huru ämbetsmännen anse sig som herrar över folket och uppträda mot det med översittarfasoner. Denna vaneföreställning kan ju också lätt förklaras därav, att då byråkratien med formellt stöd av regeringsformen betraktar kungen som härskare över folket och sitt ämbete som en gåva av honom, kommer ämbetet att för dem framstå som ett kungligt uppdrag att i kungens ställe utöva en viss funktion av härskarmakten över folket. Denna missuppfattning hos byråkratien kan icke skingras och den byråkratiska uppfattningen ej brytas på annat sätt än genom monarkiens upphävande och genom ett uttryckligt fastslående i grundlagen av principen, att högsta makten i landet skall utövas av folket självt, och att ämbetsmännen äro folkets tjänare. Byråkratien jämte överklassen äro för övrigt monarkiens bästa stöd, och i hemlighet synas de samverka för att förhindra genomförandet av ett verkligt folkstyre. Även de högsta ämbetsmän uppträda som kungliga lakejer, varom som bevis kan nämnas, att vid högtidliga tillfällen och fester justitieråd och regeringsråd paradera jämte hovmän och regementen inför kungligheten och betyga sin undersåtliga lydnad.

Storkapitalisternas och industrimagnaternas obehöriga makt och inflytande i samhällslivet kan också till viss del hänföras till monarkiens befintlighet. Förutom att monarkien såsom oftast själv kapitalistisk måste antagas hava sina sympatier på företagarnas sida, ha kapitalismens och storföretagens män, i fullt medvetande av att monarkens verkliga maktbefogenhet numera icke är så stor, genom hemliga och dolda kanaler sökt sig fram till den högre förvaltningen och där skaffat sig inflytande på de allmänna ärendenas avgörande. Det är också ostridigt, att inga äro större rojalister än dessa män och ingen håller mera på monarkiens bestånd än de, ty det ligger i deras intresse att hos allmänheten uppehålla skenet av att monarken är den styrande för att i verkligheten själva få tillskansa sig makten.

Överklassen, byråkratien och storkapitalismen draga alltså egna fördelar av att en undergrävd monarki bibehålles, och de äro därför monarkiens största förkämpar.

Även om kungligheten bara vore en dekoration, måste man kraftigt understryka, att den är en alltför kostsam lyx. I enlighet med regeringens krav i första huvudtiteln av årets statsverksproposition har riksdagen beviljat 1,807,100 kronor för hov- och slottsstaten för nästkommande budgetår, under det att samtidigt det prutas och sparas på anslag till de mest nödvändiga och socialt

behövligen ändamål. Genom monarkiens avskaffande skulle betydande summor årligen inbesparas åt statsverket.

Beträffande formen för ett republikanskt styrelseskick, så erbjuda de nuvarande republikanska staterna en mängd olika system. Presidenten — eller motsvarande befattning med annan beteckning — kan väljas antingen vid allmänt val eller av riksförsamlingen eller utses för viss tid av regeringen. Vid en utredning härom bör det vara synnerligen lätt att delvis med ledning av de republikanska staternas styrelseformer få utarbetat ett för Sverige lämpligt republikanskt system.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte besluta uttala sig för avskaffandet av den ärftliga kungamakten och införande av republik, samt hos regeringen begära förslag till sådana ändringar i grundlagen, som på grund av detta beslut erfordras.

Stockholm den 3 februari 1928.

Aug. Spångberg.

J. P. Dahlén.

Rob. Samuelsson.

Viktor Herou.